

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДОПИТУ СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

У статті визначено процесуальний порядок здійснення допиту свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні: звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення допиту в порядку ст. 225 КПК України; реєстрація клопотання в автоматизованій системі документообігу суду; розгляд клопотання по суті; виклик свідка, потерпілого та інших осіб для участі в проведенні допиту; безпосередній допит свідка, потерпілого; ознайомлення з результатами допиту за клопотанням сторони кримінального провадження. Сформульовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення процесуального порядку проведення цього виду допиту.

Ключові слова: допит, рішення, сторони кримінального провадження, слідчий суддя, клопотання, ухвала.

В статье определен процессуальный порядок принятия решения о допросе свидетеля, потерпевшего на стадии досудебного расследования в судебном заседании: обращение к следственному судье с ходатайством о проведении допроса в порядке ст. 225 УПК Украины; регистрация ходатайства в автоматизированной системе документооборота суда; рассмотрение ходатайства по существу; вызов свидетеля, потерпевшего и других лиц для участия в проведении допроса; непосредственный допрос свидетеля, потерпевшего; ознакомление с результатами допроса по ходатайству стороны уголовного производства. Сформулированы соответствующие предложения по совершенствованию процессуального порядка проведения этого вида допроса.

Ключевые слова: допрос, решение, стороны уголовного производства, следственный судья, ходатайство, определение.

The procedural procedure for making a decision on the examination of a witness victim at the stage of pre-trial investigation in a court session has been determined: an appeal to an investigating judge with a petition to conduct an interrogation in accordance with art. 225 Criminal Procedure Code of Ukraine; registration of the application in the automated system of document circulation of the court; consideration of the petition in substance; the call of the witness, the victim and other persons to participate in the interrogation; direct examination of a witness, victim; acquaintance with the results of interrogation at the request of the party to the criminal proceedings. Appropriate proposals for improving the procedural order of this type of questioning have been formulated.

Key words: interrogation, decision, parties to criminal proceedings, investigating judge, petition, decree.

Вступ. Із прийняттям у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України українське кримінальне процесуальне законодавство доповнилось з-поміж іншого такою новелою, як «допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні» (ст. 225 КПК України). На думку окремих розробників КПК України, проведення цієї процесуальної дії є способом депонування доказів судом, що ґрунтується на ч. 1 ст. 23 КПК України «Безпосередність дослідження показань, речей і документів», а також якщо ж відповідна особа залишається живою до моменту основного судового розгляду, то суд зобов'язаний отримати її

показання усно уже з участю підозрюваного, а не лише відтворити запис попереднього допиту [1, с. 33].

Саме суд має гарантії незалежності, діє гласно й відкрито, приймає свої рішення лише на підставі закону й відповідно до передбаченої законом процедури, є одним із європейських стандартів судочинства у випадку забезпечення прав і свобод під час досудового провадження в кримінальних справах [2, с. 131]. Звичайно, діяльність слідчого судді в досудовій стадії кримінального провадження ускладнює роботу слідчого та прокурора, але водночас суттєво підсилює правозабезпечувальний механізм досудового розслідування, бо виключає можливість обмеження прав і законних інтересів учасників процесу слідчим і прокурором без умотивованого судового рішення, що повністю відповідає вимогам ст. 29 Конституції України [3, с. 116–128].

Загальнотеоретичним і процесуальним засадам проведення слідчих (розшукових) дій з участю свідків і потерпілих присвячені праці таких вітчизняних процесуалістів, як В.П. Бахін, Т. В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, О.П. Кучинська, В.В. Лисенко, О.Р. Михайленко, Д.Б. Сергєєва, М.А. Погорецький, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та ін.

Постановка завдання. Мета статті – визначити процесуальний порядок здійснення допиту свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні; надати відповідні пропозиції щодо вдосконалення процесуального порядку проведення цього виду допиту.

Результати дослідження. Беручи за основу науковий доробок зазначених науковців, маємо на меті здійснити аналіз процесуального порядку здійснення допиту свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні, зосередивши увагу на законодавчих «хибах» регламентації процедури здійснення цієї слідчої (розшукової) дії.

Насамперед зазначимо, що прийняттю рішення про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні передують ініціатива сторін кримінального провадження, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Їхнє волевиявлення, відображене в клопотанні, спонукає слідчого суддю до прийняття відповідного рішення у вигляді ухвали за результатами розгляду клопотання.

Варто погодитись із Н.С. Глинською, що така вибірковість законодавця щодо проведення окремих процесуальних дій пояснюється насамперед характером правових питань, що вирішуються слідчим, прокурором чи судом під час кримінальної процесуальної діяльності. А саме, з огляду на правозахисну орієнтацію кримінального провадження, вирішальним моментом для так званого «ускладнення» правової процедури вирішення окремих правових питань є ступінь можливого впливу правових наслідків ухваленого під час такої процедури кримінально-процесуального рішення на реалізацію прав і законних інтересів учасників провадження. Так, зокрема, вирішення питань, пов'язаних із можливим суттєвим обмеженням конституційних прав і свобод людини, чинне законодавство зараховує до виключної компетенції суду з додержанням вимог змагальної процедури [4, с. 33].

Допит слідчим суддею свідка, потерпілого в порядку ст. 225 КПК України, як виняток із принципу безпосередності дослідження показань має дещо іншу правову природу. Його поява у вітчизняному законодавстві породжена реальною можливістю існування обставин об'єктивної дійсності, які можуть призвести до неможливості реалізації права/обов'язку окремих учасників кримінального провадження давати показання, що матимуть доказове значення [5, с. 84], а отже, і права впливати на вирішення кримінального провадження [6, с. 144].

Загалом варто погодитись з П.А. Лупінською, що прийняття кримінальних процесуальних рішень являє собою багатоступінний процес і може містити два або більше етапи [7, с. 37–38]. Це твердження цілком застосовне до прийняття рішення про здійснення допиту на стадії досудового розслідування в судовому засіданні.

Клопотання слідчого, прокурора, з яким він звертається до слідчого судді, – це його рішення з правових питань, що виникли в розслідуваному ним кримінальному правопорушенні, але воно є проміжним. Остаточне рішення, яке обов'язкове для виконання, приймає слідчий суддя, який здійснює запобіжний контроль з метою недопущення прийняття на досудовому розслідуванні незаконних і необґрунтованих рішень, які суттєво обмежують права і свободи громадян. Рішення слідчого, прокурора, виражені у формі клопотання, можна зарахувати до групи процесуальних рішень на досудовому розслідуванні, які є об'єктом судового контролю.

На нашу думку, в КПК України необхідно закріпити в конкретній нормі процесуальну форму клопотання слідчого, прокурора, оскільки саме в цьому процесуальному документі виражається не остаточне обов'язкове для всіх рішення, а тільки позиція зазначених суб'єктів щодо

вирішення конкретного питання, виходячи з обставин кримінального провадження. Грунтується вона на основі внутрішнього переконання слідчого, прокурора, які досліджують відповідні докази в кримінальному провадженні, а виражається у формі клопотання, пропозиції слідчого про прийняття такого рішення суддею. Уважаємо, що чинний КПК України доцільно доповнити окремою статтею про вимоги, яким має відповідати клопотання слідчого.

На нашу думку, законодавець надто «скупю» регламентує процесуальний порядок розгляду клопотання про проведення допиту свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні, обмежуючись загальним – «сторона кримінального провадження має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб».

Процедура звернення з таким клопотанням про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні та його розгляду потребує детальної регламентації з огляду на важливість забезпечення законних прав та інтересів осіб, допит яких планується здійснити в такому «особливому» порядку. Не регламентовано ст. 225 КПК України й процедуру прийняття відповідного рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотання про допит свідка чи потерпілого в судовому засіданні.

Зі змісту ч. 1 ст. 225 КПК України випливає, що клопотання про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Таке клопотання розглядається слідчим суддею, який визначається автоматизованою системою документообігу суду в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 35 КПК України.

Не визначено КПК України й строки розгляду такого клопотання, що подекуди може мати надзвичайно вагомe значення, адже встановлення в законі чітко окресленого строку для розгляду клопотань учасників процесу є процесуальною гарантією їх своєчасного вирішення. У нашому випадку оперативність розгляду клопотання може бути викликана, наприклад, існуванням реальної небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого. На думку 89% опитаних слідчих, прокурорів і суддів, у ст. 225 КПК України варто визначити терміни розгляду клопотання про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні.

Визначаючи терміни прийняття відповідних рішень слідчим суддею за наслідками розгляду клопотань про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження (глава 10 КПК України), законодавець використовує термін «негайно». Більшість опитаних слідчих, прокурорів і суддів (74%) висловились за негайність розгляду такого клопотання, 22% респондентів вважають за необхідне передбачити 72-годинний термін.

З огляду на це, визначити законодавчо, що *«клопотання про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні розглядається негайно, але не пізніше 24 годин з моменту реєстрації. За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя негайно постановляє ухвалу про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні або про відмову в такому допиті»*.

Розглядаючи клопотання про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні, слідчий суддя повинен перевірити, чи відповідає воно вимогам, установленим у КПК України.

Аналіз вимог до клопотання слідчого, прокурора викладених, зокрема, у ч. 1 ст. 141, ч. 1 ст. 150, ч. 1 ст. 155, ст. ст. 160, 171 КПК України, дав можливість сформулювати такі загальні вимоги до клопотання про допит свідка в судовому засіданні під час досудового розслідування: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) посада, що обіймає особа, яка ініціює клопотання; 4) виклад обставин, що можуть унеможливити допит свідка, потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, і посилання на конкретні обставини; 5) перелік свідків, потерпілих, яких ініціатор клопотання вважає за необхідне допитати в порядку ст. 225 КПК України; 6) вид допиту (допит свідка чи потерпілого; одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб). До клопотання слідчий, прокурор вправі долучити копії матеріалів на підтвердження доводів, наведених у клопотанні.

До клопотання також можуть бути додані копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання (довідка лікаря про тяжку хворобу, відомості, що вказують на небезпеку для життя чи здоров'я свідка чи потерпілого, тощо) [8, с. 469].

Відповідно до закону, клопотання, що подається до суду й може бути предметом розгляду слідчим суддею, підлягає обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду,

яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день його надходження. Визначення слідчого судді для конкретного судового провадження здійснюється автоматизованою системою документообігу суду в порядку, передбаченому ст. 35 КПК України [9].

На нашу думку, якщо слідчий суддя встановить, що клопотання про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні подано без додержання відповідних вимог, зокрема не дотримано приписів закону щодо суб'єкта звернення, змісту клопотання, додатків до нього, він повинен постановити ухвалу про відмову в задоволенні клопотання про допит свідка, потерпілого чи підозрюваного під час досудового розслідування. Однак це не означає, що таке клопотання не може бути подане знову після усунення ініціатором допущених порушень.

З огляду на викладене вище, вважаємо доцільним визначити процесуальний порядок вирішення питання про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні шляхом зазначення у відповідній нормі КПК України, що *«слідчий суддя відмовляє в задоволенні клопотання про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні за відсутності підстав для допиту свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні»*.

Як свідчить аналіз судової практики з означеного питання, наявність самого клопотання про допит свідка в судовому засіданні під час досудового розслідування та витягу з ЄРДР недостатньо для прийняття рішення по ньому слідчим суддею, оскільки відповідні доводи в клопотанні зазвичай розцінюються як припущення, не підтверджені відповідними доказами. Так, обгрунтовуючи подане клопотання про проведення допиту свідка під час досудового розслідування перед слідчим суддею Печерського районного суду м. Києва в кримінальному провадженні за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 110 Кримінального кодексу України, слідчий указав, що показання свідка мають суттєве значення для забезпечення неупередженого розслідування в цьому провадженні, а також наявність обставин, які можуть вплинути на повноту й достовірність таких показань, з метою унеможливити будь-який тиск на вказаного свідка. Слідчий суддя, заслухавши пояснення сторони кримінального провадження, дослідивши матеріали клопотання, дійшов висновку про відсутність підстав для проведення допиту особи як свідка, оскільки обставини, на які посилається слідчий, обгрунтовуючи доводи клопотання, ґрунтуються на його припущеннях і доказами не підтверджуються [10].

До клопотання про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні повинен бути доданий витяг з ЄРДР про реєстрацію кримінального провадження. Кримінальний процесуальний закон не встановлює переліку обов'язкових документів, які мають бути долучені до такого клопотання, й отже, це не може слугувати підставою для відмови в його розгляді слідчим суддею. Іншими словами, сторони кримінального провадження вільні у виборі способу підтвердження своїх доводів, висловлених у клопотанні, однак повинні розуміти, що чим більше доказів ними буде надано слідчому судді, тим більшою буде вірогідність задоволення такого клопотання.

Уважаємо, що під час вирішення питання про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні слідчий суддя зобов'язаний урахувати такі обставини: 1) правову підставу для його проведення; 2) достатність доказів, які вказують на необхідність допиту саме в такому процесуальному режимі.

Зі змісту ч. 1 ст. 225 КПК України можна дійти висновку, що до слідчого судді з клопотанням про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні може звернутися не тільки слідчий і прокурор. У цій нормі йдеться про сторони кримінального провадження, а також про представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Саме вони наділені правом звернутися з таким клопотанням. Отже, таке право є в потерпілого, його представника та законного представника, оскільки, відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, вони є стороною обвинувачення. Указане право належить і стороні захисту, а саме підозрюваному, його захиснику та законному представнику.

Правовою підставою для проведення будь-якої процесуальної дії, яка проводиться з дозволу слідчого судді, є винесена ним ухвала за результатами розгляду відповідного клопотання. У нашому випадку це рішення слідчого судді йменується або (1) ухвала про проведення допиту свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні, або (2) ухвала про відмову в задоволенні клопотання про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні.

На нашу думку, кримінальний процесуальний закон повинен давати слідчому судді можливість обирати різні рішення, які найбільш доцільні в конкретній ситуації. Однак при цьому він

має керуватись не тільки вимогами закону, а й своїм внутрішнім переконанням. На жаль, такі варіанти дій слідчого судді за результатами розгляду клопотання в порядку ст. 225 КПК України законодавчо не визначені.

Як нам видається, варіантів має бути два: 1) винести ухвалу про проведення допиту свідка, потерпілого чи підозрюваного під час досудового розслідування в судовому засіданні; 2) винести ухвалу про відмову в задоволенні клопотання про допит свідка, потерпілого чи підозрюваного під час досудового розслідування в судовому засіданні. При цьому відмова в задоволенні клопотання не повинна виключати можливості звернення ініціатора клопотання з повторним клопотанням.

Ми переконані, що під час визначення найоптимальнішого строку дії ухвали слідчого судді про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні потрібно керуватись аналогічними приписами щодо проведення обшуку (п. 1 ч. 2 ст. 235 КПК України) та тимчасового доступу до речей і документів (п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України). Законодавче визначення строку дії ухвали дисциплінує сторону кримінального провадження, яка ініціювала проведення цієї слідчої (розшукової) дії в порядку ст. 225 КПК України, дасть змогу уникнути зволіканням у її проведенні.

Зважаючи на це, пропонуємо внести законодавчі зміни до КПК України шляхом доповнення його статтею 225-1 «Вирішення питання про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні», частиною другою такого змісту: «Строк дії ухвали слідчого судді про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні не може перевищувати одного місяця».

Зауважимо, що для такого рішення слідчого судді, як винесення ухвали в порядку ст. 225 КПК України, що приймається під час складної процедури, притаманним є те, що предмет його обґрунтування охоплює також висновки особи, яка приймає рішення щодо оцінювання доводів, висловлених сторонами. Отже, ухвалу слідчого судді, винесену в порядку ст. 225 КПК України, можна визнати обґрунтованою, коли в ній відображено обставини, що мають значення для вирішення питання про доцільність допиту свідка, потерпілого чи підозрюваного під час досудового розслідування в судовому засіданні, які підтверджені доказами, а висновки слідчого судді випливають із установлених обставин.

Як свідчить аналіз положень КПК України, законодавець установлює досить широкий перелік обставин, які мають бути враховані слідчим суддею, зокрема, під час вирішення ним відповідного клопотання сторони обвинувачення про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження. Водночас процесуальна регламентація процедури прийняття рішення про допит свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні є нормативно не визначеною.

Висновки. Отже, процедура допиту свідка, потерпілого на стадії досудового розслідування в судовому засіданні потребує детальної регламентації в КПК України, адже всі процедурні питання з моменту виникнення в слідчого, прокурора переконання в необхідності проведення допиту в порядку ст. 225 КПК України до моменту прийняття відповідного рішення слідчим суддею у формі ухвали мають бути чітко прописані законодавчо з метою унеможливлення довільного трактування та порушення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Загалом доходимо висновку, що процесуальний порядок здійснення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування на стадії досудового розслідування в судовому засіданні складається з комплексу дій і рішень учасників кримінального провадження, а саме: звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення допиту в порядку ст. 225 КПК України; реєстрація клопотання в автоматизованій системі документообігу суду; розгляд клопотання по суті; виклик свідка, потерпілого та інших осіб для участі в проведенні допиту; безпосередній допит свідка, потерпілого (в судовому засіданні за місцем розташування суду; в рамках виїзного засідання); ознайомлення з результатами допиту за клопотанням сторони кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Банчук О.І. Знову про «проблеми» нового КПК. Юридичний вісник України. 2013. № 6 (919). С. 33.
2. Овчинников Ю.Г. Система уголовно-процессуальных гарантий. Вестник ЮургУ. 2010. № 25. С. 54–58.
3. Орзих М. Судебная власть в механизме защиты прав человека: доктрина и практика. Юридический вестник. 2001. № 4. С. 116–128.

4. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2015. 469 с.

5. Шумило М.Є. Досудові і судові докази у КПК України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 82–86.

6. Шингарьов Д.О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2017.

7. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2010. 240 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / В.Я. Тацій, О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1458049476321499> (дата звернення: 16.12.2017).

10. Ухвала Слідчого судді Київського районного суду м. Харкова від 15.12.2016. Справа № 640/14162/16-к. Провадження 1-кк/640/9761/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 20.12.2017).